

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI OSIJEK

ZAVRŠNI RAD

**STAVOVI O SPOLNIM ULOGAMA KOD DJECE PREDŠKOLSKE
DOBI**

KOLEGIJ: Psihologija učenja i poučavanja

MENTORICA: doc. dr.sc. Tena Velki

SUMENTORICA: dr. sc. Lara Cakić

STUDENTICA: Ivona Jerbić

Osijek, lipanj 2016.

Sadržaj

SAŽETAK.....	3
SUMMARY	4
1. UVOD	5
1.1. Stereotipi	5
2.1. Spolni stereotipi.....	6
2. RAZVOJ SPOLNIH ULOGA.....	7
3. RAZLIKE IZMEĐU DJEVOJČICA I DJEČAKA	9
3.1. Kognitivne sposobnosti	10
3.2. Društvene razlike i razlike u osobinama ličnosti.....	11
3.3. Odabir igre u dječjem vrtiću.....	11
4. DJEČJI STAVOVI O SPOLNIM ULOGAMA	13
4.1. Svijest o spolnim stereotipima kod djece	13
4.2. Dječja mišljenja o kršenju spolno prihvatljivog ponašanja	15
4.3. Vjerovanja predškolske djece o razlici u akademskim postignućima	16
5. ULOGA ODGOJITELJA.....	17
6. ZAKLJUČAK	19
7. LITERATURA.....	20

SAŽETAK

Stereotipi su vrsta generalizacije o grupi ljudi kojom se iste osobine pripisuju gotovo svim članovima te grupe, ne vodeći računa o stvarnim varijacijama između članova. Oni mogu biti pozitivni i negativni te se i jedni i drugi kod djece pojavljuju od najranije dobi. Što je razlog tome, nije utvrđeno. Mnogi vjeruju da u stvaranju stereotipa veliku ulogu ima djetetova okolina, posebno roditelji koji svojim odobravanjima ili osudama potkrepljuju djetetovo ponašanje. Svrha ovog rada je utvrditi, na temelju literature, koje su razlike među spolovima te kakve stavove imaju djeca predškolske dobi o spolnim ulogama. Također, prikazati u kolikoj su mjeri spolni stereotipi kod djece biološki uvjetovani, a koliko socijalizacijski te utječu li stavovi odgojitelja na oblikovanje djetetovog mišljenja o raznim aktivnostima kao muškim ili ženskim.

Ključne riječi: *dijete, spolne uloge, stereotipi, spolne razlike*

SUMMARY

A stereotype is a form of generalisation which is used when talking about a group of people, in which the same traits have been found in almost every member. With that being said, the real variations between members are not taken into consideration. Stereotypes can be positive or negative. The purpose of this paper, based on different literature, is determining the difference between the sexes as well as shedding some light on what preschoolers think concerning this subject. Furthermore, it is also important to show how many of these stereotypes have been biologicaly and how many socialy conditioned and whether the attitudes portrayed by teachers have any influence on childs opinion about different activities being characterised as male or female.

Key words: *child, gender role, stereotype, gender differences*

1. UVOD

1.1. Stereotipi

Stereotip se najčešće definira kao ustaljeni sklop pojednostavljenih i pretjerano uopćenih psihičkih osobina koje se pridaju cijeloj skupini ljudi. On je relativno trajna kognitivna shema o zajedničkim, češće negativnim, nego pozitivnim značajkama cijele grupe, nacije, rase (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Iako su stereotipi pristrani i samo djelomično točni, oni olakšavaju obradu informacija pojednostavljuvanjem složene socijalne okoline te olakšavaju ljudima snalaženje u njoj (Pennington, 1997). Ljudski um većinu vremena radi tražeći znakove iz okoline čija će se percepcija uklopiti u naš sustav razmišljanja i vjerovanja, što služi kao održavajući mehanizam našim stavovima stereotipima i predrasudama (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Tri su osobine koje karakteriziraju stereotipe. Prvo, kategoriziranje ljudi po vidljivim značajkama – rasa, spol, fizički izgled i slično. Drugo, svim članovima određene skupine pridaju se iste značajke, i treće – bilo kojem pojedincu za kojeg se percipira da pripada toj grupi pripisuje se posjedovanje tih stereotipnih obilježja (Pennington, 1997). Već od ranog djetinjstva počinjemo kategorijalno razumijevati različitost pojmova (muško – žensko, staro – mlado...) i vežemo uz te pojmove određena vjerovanja koja se snažno integriraju u naš mentalni sklop i za njihovu je aktivaciju dovoljna prisutnost člana kategorije (Stein, Blanchard i Hertzog, 2002). Stereotipi su određena vrsta mentalnih prečaca te se korištenje tih znanja u stvaranju dojmova o pojedinačnoj osobi naziva stereotipiziranje.

Uz stereotipe se često spominje i pojam predrasude. Elliot Aronson (Šlogar, 2013) u knjizi „Socijalna psihologija“ definira predrasude kao isključivo neprijateljski ili negativan stav prema pripadnicima prepoznatljive grupe ljudi koji se zasniva isključivo na njihovom članstvu u toj grupi. Predrasude koje nastaju iz stereotipa pogađaju svakoga kome su namijenjene. Svi ljudi mogu postati žrtve ili potencijalne žrtve stereotipa koji dovode do diskriminacije samo zbog pripadnosti određenoj grupi.

2.1. Spolni stereotipi

Stereotipi koji se najčešće javljaju uz određenu spolnu grupu podrazumijevaju čitav niz raznih karakteristika (psihičkih i fizičkih) kojima se opisuje određena spolna grupa. Tako se muški spol često karakterizira kao agresivniji, bezosjećajniji, jači, neovisniji, dok se za ženski spol govori da je pričljiviji, nježniji, osjećajniji. Sociološka istraživanja su pokazala da spolni stereotipi snažno utječu na interpretaciju muškog i ženskog ponašanja. Često se identično ponašanje muškarca i žene različito tumači. Na osnovi fizičkih i psihičkih karakteristika kao posljedica određenog spola, kreiraju se tzv. društvene uloge koje za sobom povlače i niz stereotipiziranih radnji i ponašanja, što dovodi do podjele na muška i ženska zanimanja te na ženske i muške aktivnosti.

Usvajanje stereotipnih stavova o muškom i ženskom rodu možemo primijetiti već kod djece mlađe predškolske dobi. Njihova okolina, obitelj, odgojitelji, mediji prenose im takve stavove svjesno, ali i nesvjesno. Bajke, knjige, animirani filmovi odašilju viđenje muško – ženskih odnosa. U katalogima trgovačkih centara oglašavaju se „igračke za djevojčice“ i „igračke za dječake“. Ružičasto – plava kultura prisutna je u svakoj pori društva te se treba potruditi da joj se pruži otpor ako se djetetu želi dati prilika da se razvije u osobu kakva jest, a ne kakvom ju se želi ukalupiti (Belamarić, 2009).

Najranijim istraživanjima na ovu temu utvrđeno je da su ženski likovi puno manje zastupljeni u slikovnicama od muških. Žene su prikazane kao podređene, pasivne, brižne i uglavnom unutar kuće, dok su muškarci aktivni i sudionici su zbivanja izvan kuće. U kasnijim istraživanjima utvrđen je porast ženskih likova, no njihov se položaj nije previše mijenjao. Djevojčice su i dalje prikazivane kao slatke, naivne, ovisne i prilagodljive dok su dječaci snažni, pustolovni, nezavisni i sposobni. Čak ni istraživanja provedena u novom mileniju nisu pokazala drugačije (Belamarić, 2009).

Nerijetko u vrtićima gledamo skupine dječaka kako se igraju u centru građenja, a djevojčice u centrima za uljepšavanje i obitelj. Djeca od najranije dobi usvajaju ponašanja koja su prihvatljiva za njihov spol kako ne bi došlo do osuđivanja od strane okoline. Djelomično je to biološki uvjetovano, ali nezanemariv utjecaj imaju i roditelji, odgojitelji te mediji i ostatak djetetove okoline. Djeci treba omogućiti poticajno okruženje koje će im pomoći da izraze svoju osobnost na način koji žele, a ne na način koji im je nametnut.

2. RAZVOJ SPOLNIH ULOGA

Pojam spola determiniran je biološkim, anatomskim i fiziološkim razlikama. Biološki uvjeti, kao što su kromosomi, vanjski i unutranji spolni organi, hormonalni status i sekundarne spolne karakteristike u većini društava dovode do određenja spola kao kategorije s dvjema međusobno isključivim opozicijama muškoga i ženskoga (Lubina i Brkić Klimpak, 2014). U prošlosti većina psihologa je smatrala da je razvoj spolnih uloga teče spontano, da je dovoljno roditi se kao dječak ili djevojčica. Razlike među spolovima smatrali su biološki urođenima, dok se okolini pripisivala minimalna uloga. Pojava ženskog pokreta 60 – ih godina imala je velik utjecaj na stavove znanstvenika glede tog pitanja. Počeli su propitivati jesu li brojne razlike među spolovima zaista toliko biološki uvjetovane, ili ipak i okolina igra veliku ulogu. To preispitivanje traje još i danas (Vasta, Marshall i Miller, 2005).

„Spolna uloga (ili stereotip o spolnoj ulozi) je pak sklop ponašanja koji se u određenoj kulturi smatra prikladnim za žene ili muškarce. Tako, primjerice, u većini kultura mušku spolnu ulogu obilježavaju osobine poput vodstva, nezavisnosti i agresivnosti, dok se od žena očekuje da budu njegujuće, ovisne i osjećajne. Spolno tipiziranje je proces tijekom kojeg djeca uče ponašanja koja se smatraju prikladnima za njihov spol. U tom procesu sudjeluju biološki, kognitivni i društveni mehanizmi“ (Vasta, Marshall i Miller, 2005, 562).

Postoji više teorija o razvoju spolnih uloga, od kojih svaka sa svog stajališta objašnjava razvoj. Etolozi i sociobiolozi tvrde da su se razlike među spolovima u društvenom ponašanju (npr. njegovateljsko ponašanje žena prema djeci nasuprot agresije i potrebe za istraživanjem kod muškaraca) javile zbog urođenog nagona za preživljavanje. Slične argumente, pristaše ove teorije, imaju i za kognitivne razlike među spolovima. „Prema biosocijalnom pristupu proces spolne diferencijacije pokreću biološki elementi, tj. geni i hormoni, dok ga okolinski uvjeti održavaju i dovršavaju. Tako jedan od modela spominje pravilo „priroda – kritično razdoblje – odgoj“. Prema tom pravilu, biološki i društveni činitelji, zajedno djeluju na normalan razvoj (u ovom slučaju na spolnu diferencijaciju), ali jedino ako se pojave u određenom razvojnom razdoblju (Vasta, Marshall i Miller, 2005, 563). Ideja da priroda i odgoj zajedno djeluju na razvoj spolnih uloga prisutna je i u kognitivističko – razvojnim teorijama te u teorijama socijalnog učenja. Razlika je u jačini naglaska na biološke, odnosno društvene utjecaje (Vasta, Marshall i Miller, 2005). U modelu razvojnih faza pristup tom procesu osniva se na trofaznom modelu razvoja. Ta teorija govori da se kod djece prvo razvija spolni identitet, a to je sposobnost djeteta da svrsta sebe u muška ili ženska bića. Nakon toga

se javlja spolna stabilnost što je svijest o tome da svi dječaci odrastanjem postaju muškarci, a djevojčice žene. Na kraju dolazi do pojave spolne dosljednosti, shvaćanja da je nečiji spol trajna osobina te da se ne mijenja drugačijim ponašanjem ili odijevanjem. Tri spoznajne faze predstavljaju dječje shvaćanje spolne nepromjenjivosti - znanje da je spol sastavni i trajni dio njihova bića (Vasta, Marshall i Miller, 2005). „Noviji kognitivističko – razvojni pristupi nastanku spolnih uloga temelje se na obradi informacija o pojmovima spolna shema i spolni scenarij“ (Vasta, Marshall i Miller, 2005, 564). Prema modelu spolnih shema djeca vrlo rano stvaraju sheme za „dječaka“ i za „djevojčicu“. Sheme proizlaze iz dva činitelja, a to su: djetetova urođena tendencija za organizacijom podataka iz okoline i naglasak koji se u pojedinoj kulturi stavlja na znakove koji dječake razlikuju od djevojčica te im omogućuju razlikovanje ta dva pojma. Djetetovo usvajanje shema ima trostruk utjecaj. Dijete će veću pozornost obraćati na podatke koji su vezani za njegov spol. Shema će utjecati na samoregulaciju djetetovog ponašanja – birat će igre „primjerene“ svom spolu te će ga shema navesti na određene zaključke vezane uz pojedini spol (Vasta, Marshall i Miller, 2005). Neka istraživanja pokazuju da se djeca bolje prisjećaju podataka koji su povezani s njihovim shemama o sebi te informacija koje su usklađene sa stvorenim spolnim shemama.

Teorije socijalnog učenja smatraju spolne uloge naučenim ponašanjem koje se stječe iskustvom. Prema tom pristupu, mnoga spolno tipizirana ponašanja rezultat su istih principa učenja pomoću kojih se uče i ostala ponašanja u društvu. Ti principi uključuju proces potkrepljivanja, učenje opažanjem i samoregulaciju. Teorija socijalnih uloga je teorija prema kojoj do spolnih razlika u ponašanju dolazi zbog društvene podjele poslova među spolovima. Ova podjela dovodi do razlika u očekivanjima vezanim uz spolne uloge i specifične vještine koje su odgovorne za razlike između socijalnog ponašanja muškaraca i žena. Djeca uče opažanjem, promatranjem svojih modela – roditelja, učitelja i drugih koji se ponašaju prikladno svome spolu. Uče predviđati tuđe reakcije na njihove postupke, internaliziraju prikladna i neprikladna ponašanja. „U teorijama socijalnog učenja velika se pozornost posvećuje mogućnostima promjene. Ako se spolno tipizirana ponašanja uče, ona se mogu i odučiti ili izmijeniti promjenama u djetetovoj okolini ili u njegovu iskustvu. Nasuprot tome, psiholozi koji zastupaju biološki model ne slažu se da se većina razlika među spolovima može ili treba mijenjati“ (Vasta, Marshall i Miller, 2005, 566).

3. RAZLIKE IZMEĐU DJEVOJČICA I DJEČAKA

Biološke razlike koje najviše utječu na ponašanje djevojčica i dječaka razlike su u razvoju njihova mozga te u hormonima. Razlike u razvoju mozga vidljive su kod još nerođenih beba pa se tako mozak dječaka razvija sporije od mozga djevojčica te su lijeva i desna polutka kod dječaka slabije povezane. To znači da će pri rješavanju problemskih situacija kasnije u životu djevojčice koristiti obje polutke mozga, a dječaci samo jednu. Također, dječaci zadatke vide kroz slike, dok djevojčice bolje reagiraju na pisanu ili govornu formu (Marović, 2009).

„Istraživači razvoja djeteta i različitosti među rodovima ističu da su djevojčice senzibilnije, osjetljivije na dodir, zvuk, bol i neugodu, pokazuju veće zanimanje za ljude, brže i bolje se socijaliziraju, sklonije su skupnim aktivnostima i igrama te su govorno dominantnije od dječaka. Dječaci, u pravilu, imaju veću potrebu za tjelesnom ekspresijom, češće znaju biti destruktivni i agresivni, poduzetniji su, skloniji natjecateljskim igrama, pokazuju veći interes za stvari te su bolji u prostornoj orijentaciji i brojkama“ (Marović, 2009, 19). Osim bioloških utjecaja na djetetovo ponašanje, tu je i, naravno, onaj okolinski koji može utjecati na odabir igara i igraćaka, postignuća u određenim područjima te kasnije u odabiru zanimanja. Od djetetova rođenja njegova okolina raznim postupcima određuje njegov spol. Tako pri samom rođenju, spol djeteta najčešće uvjetuje boju njegove sobe - plava za dječake, ružičasta za djevojčice. „No mnogo važnije su razlike u roditeljskom postupanju s djecom. Dječake se više potiče na puzanje i hodanje, i oni općenito dobivaju više tjelesne stimulacije. Djevojčice s druge strane, obično imaju jezično bogatiju okolinu. Majke s njima više pričaju, češće oponašaju njihove glasove i između majke i djevojčice općenito ima više govorne odnosno glasovne komunikacije“ (Vasta, Marshall i Miller, 2005, 571). Osim roditelja, odgojitelji u jaslicama i dječjim vrtićima također različito reagiraju na ista ponašanja kod dječaka i djevojčica. Primjer za to može se vidjeti u jednom istraživanju dječjih komunikacijskih stilova. Promatrani su jednogodišnjaci te je ispitivana učestalost zauzimanja za sebe određenog kao otimanje predmeta, udaranje, guranje i slično. Primijećen je podjednak broj takvog ponašanja kod oba spola, ali su uočene razlike u reakcijama kod odgojiteljica. Kada bi se dječaci ponašali na takav način izazvali bi određenu reakciju kod odgojiteljice, dok na djevojčice nisu obraćale posebnu pozornost. Godinu kasnije promatrana su ista djeca, u istom okruženju te je zabilježeno da su se dječaci češće zauzimali za sebe. Takvi nalazi sugeriraju, ali ne dokazuju da kasnije razlike u ponašanju proizlaze iz količine pažnje koju su dječaci dobili od odgojiteljica (Vasta, Marshall i Miller, 2005). „U obitelji, od samog početka komunikacije između roditelja i djeteta, roditelji (svjesno i nesvjesno) šalju poruke djetetu

kako se treba prikladno ponašati kako bi se dječak ili djevojčica uklopili u zajednicu u kojoj svatko od njih ima uloge, ali različite“ (Marović, 2009, 20). Roditelji odobravaju ponašanja i igre koje su u skladu s djetetovim spolom, a osuđuju ona koja nisu. Odgojitelji slično reaguju, ali se dječacima puno češće prigovara ukoliko sudjeluju u igrama vezanim za suprotan spol. Također, i djeca će češće osuditi dječake koje se bave „ženskim“ aktivnostima nego obrnuto. S obzirom na sve to, djevojčice će imati veći raspon prihvatljivih ponašanja nego dječaci koji ne mogu odstupiti od tradicionalno muških aktivnosti bez posljedica (Vasta, Marshall i Miller, 2005). „...djevojčica smije biti „muškobanjasta“, ali nije dopustivo da dječak bude „ženskast“ (Vasta, Marshall i Miller, 2005, 571).

3.1. Kognitivne sposobnosti

Od rođenja djevojčice imaju bolje razvijene verbalne sposobnosti. U dojenačkoj dobi djevojčice proizvode više zvukova, ranije počinju izgovarati riječi, imaju bogatiji rječnik. Razvoj gramatike također je vrlo brži kod ženskog spola. Istraživanja pokazuju da djevojčice na nekoliko jezičnih mjera (duljina rečenice, upotreba zamjenica, veznika) dvogodišnje djevojčice postižu znatno bolje rezultate nego dječaci. Ta je razlika vidljiva i u adolescenciji (Vasta, Marshall i Miller, 2005). S druge strane, sposobnost razumijevanja (razumijevanje značenja riječi) nisu tako dobro razvijene. Spomenuto je da djevojčice imaju verbalno bogatiju okolinu od dječaka što bi moglo ukazivati na to da socijalizacijski činitelji imaju ulogu u nastanku razlika među spolovima. Većina psihologa tvrdi da postoji i biološka osnova ranijeg razvoja verbalnih sposobnosti. „Razlike među spolovima u ovom području nastaju u funkcijskoj dobi. U kasnoj adolescenciji djevojčice više nemaju bolje razvijene verbalne sposobnosti u usporedbi s dječacima“ (Vasta, Marshall i Miller, 2005, 583). Također, djevojčice počinju i ranije brojiti. U osnovnoj školi dječaci rješavaju problemske zadatke bolje od djevojčica, dok one bolje računaju. Što se tiče sposobnosti prostornog predočavanja, dječaci postižu bolje rezultate. Ove razlike može se objasniti socijalizacijskim procesima. „Neki teoretičari drže da djevojčice ne dobivaju dovoljno poticaja za uključivanje u aktivnosti koje povoljno utječu na razvoj tih sposobnosti (kao što su igre kockama i mehaničkim igračkama) jer su one stereotipno rezervirane za dječake“ (Vasta, Marshall i Miller, 2005, 585). Igrajući se maločas navedenim igračkama dječaci unaprjeđuju svoje sposobnosti prostornog predočavanja.

3.2. Društvene razlike i razlike u osobinama ličnosti

Kao što je već spomenuto, dječaci su aktivniji te više vole istraživati i manipulirati predmetima, više se igraju izvan kuće, trebaju više prostora i češće se igraju grubljih igara (Vasta, 2005). „U dojenačkoj dobi dječaci i djevojčice podjednako dugo istražuju novi predmet, iako ga dječaci češće dodiruju, a djevojčice ispituju pogledom“ (Vasta, Marshall i Miller, 2005, 586). Razlog tome može biti roditeljsko ponašanje. Istraživanja pokazuju da su dječaci samostalniji kada se majke ne miješaju u njihovu igru, dok to kod djevojčica nije slučaj. One reagiraju suprotno. Prestaju istraživati predmet i nastoje biti pokraj majke. Potrebno je da se roditelj više puta uključi u aktivnost kako bi ohrabrio djevojčicu na istraživanje (Vasta, Marshall i Miller, 2005).

„Pokušavajući riješiti sukob ili utjecati na druge da nešto učine, dječaci se više priklanjaju pristupu „čvrste ruke“, često upotrebljavajući prijetnje ili tjelesnu silu. Djevojčice mnogo češće pribjegavaju nagovaranju ili odustaju od sukoba“ (Vasta, Marshall i Miller, 2005, 586).

3.3. Odabir igre u dječjem vrtiću

Goble, Martin, Hanish i Fabes (2015) proveli su istraživanje u Sjedinjenim Američkim Državama 2012. godine o odabiru aktivnosti u dječjem vrtiću s obzirom na spol te s obzirom na to je li aktivnost pojedinačna ili skupna i tko su sudionici u skupini. Glavne hipoteze istraživačima su bile: 1. Kada je u pitanju pojedinačna igra, djevojčice će radije birati aktivnosti namijenjene djevojčicama, a dječaci dječacima. 2. Djevojčice će radije birati aktivnosti koje su spolno neutralne nego one koje su predviđene dječacima. Uz te dvije hipoteze postavili su ih još nekoliko u kojima se govori da će djevojčice češće pristajati na igre za dječake ako se radi u grupnim igrama u kojima sudjeluju i dječaci i djevojčice te također da će povećati odabir igara predviđene za ženski odnosno muški spol ukoliko se radi o spolno homogenoj skupini s obzirom na odabir ženskih, tj. muških igara u odnosu na neutralne ako se radi o pojedinačnoj igri. Korištena je metoda promatranja djece nekoliko puta tjedno tijekom jesenskog i proljetnog semestra samo u slobodnoj igri. Strukturirane igre od strane odgojitelja nisu uzimali u obzir u ovom istraživanju. Nakon obrade rezultata prve dvije hipoteze istraživača pokazale su se točnima. Nadalje, nije uočeno veliko odstupanje u

odabiru igara kod djevojčica kada su se igrale sa ženskim vršnjacima – podjednako su birale ženske i neutralne aktivnosti dok je smanjen odabir muških, a isto je bilo i kod dječaka. Dječaci su u igri sa ženskim vršnjacima povećali broj ženskih aktivnosti, što je suprotno od hipoteze koju su postavili istraživači. „Iako djeca pokazuju sklonosti prema spolno tipiziranim aktivnostima kada su sami, mogu imati mogućnosti za istraživanje šireg spektra aktivnosti, pogotovo onih namijenjenima suprotnom spolu kada su u interakciji sa vršnjacima drugog spola i učiteljima“. Vrlo je važno da djeca budu uključena u takve aktivnosti jer one potiču razvoj različitih vještina, što kasnije u školovanju može biti problem. Cilj ovog istraživanja bio je opisati predškolce, dječake i djevojčice u različitim vrstama igre. Rezultati su pokazali da oba spola radije biraju igre i aktivnosti koje su predviđene za njihov spol. „Rezultati ovog istraživanja pokazuju da uključivanje u različite predškolske društvene situacije može pružiti djeci različite mogućnosti za učenje kroz uključivanje u više rodno različito orijentiranih aktivnosti“ (Goble, Martin, Hanish i Fabes, 2015, 448).

4. DJEČJI STAVOVI O SPOLNIM ULOGAMA

4.1. Svijest o spolnim stereotipima kod djece

Slika 1 Stavovi djece o rodnim stereotipima

ISJEČCI IZ RAZGOVORA S DJECOM O RODNO STEREOTIPNOJ PRIČI

ANDREA (6 g., 5 mj.)... /djetetova verzija priče:

- I što onda bude? Kako provode vrijeme do navečer?
- **Mama čisti kupaonicu.**
- A što tata za to vrijeme radi?
- **A tata ide na utakmicu.**
- Baš fino. Da sam ja mama - ja bih isto voljela ići na utakmicu, a ne čistiti kupaonicu.
- **Da (razmišlja).**
- Bi li ona to mogla, mama s tatom na utakmicu? Ili je ne bi pustili?
- **Ne bi je onda pustili.**
- Zašto?
- **Zato.**
- Zašto mama ne može na utakmicu?
- **Zato što nema nigdi mesta.**
- Aaa, nema nigdje sjedala. Kako za tatu ima?
- **A tata ima... tata... čeee nač' jedno možda mjesto i prvi će doć'.**
- I Luka?
- **A Luuka i Sanja će... Luka će ići s tatom, a Sanja će skupa s mamom sređivat' kupaonicu.**
- I što kad dođu navečer tata i Luka s utakmice?
- **Onda će i oni bit' umorni.**
- Od čega će biti Luka i tata umorni? Od utakmice?
- **Da.**
- Pa neće oni igrati utakmicu, oni će samo gledati.
- **Da.**

JANA (6 g., 6 mj.)

Sad pokušaj zamisliti da tata radi poslove koje radi mama. Bi li on to znao raditi?

- *(Razmišlja...)* **Ne bi baš znao.**
- Bi li nešto znao od svih njezinih poslova?
- **Znao bi, hm, samo prošetat' Snoopyja i nahranit'.**
- A ne bi znao napraviti svoj krevet?
- **Znao bi samo nekad (stanka) – kad bi mu se dalo.**
- Bi li on znao možda skuhat' ručak kad bi mu se dalo?
- **Da.**
- Ali samo kad bi mu se dalo?
- **Da. Tako i moj tata, kad je mama na putu, skuha.**
- Pokušaj zamisliti da mama radi poslove koje radi tata. Bi li ona to znala raditi?
- **Malo bi, al' bi onda parilo da je tata mama, a mama tata.**
- Onda bi nas sasvim zbunili?
- **Da.**
- Bi li joj netko mogao pomoći?
- **Mogao bi tata, ako bi se njemu dalo.**
- A što ako se mami ne bi dalo?
- **Onda bi tata.**
- Morao bi onda?
- **Da.**
- A kad bi ga ona lijepo zamolila da joj pomogne?
- **Onda bi joj možda pomogao.**
- Može li mama isto birati da radi, da kuha ručak, kad se njoj da ili mora uvijek?
- **Mora uvijek!**

Napomena: djeci su radi zaštite privatnosti izmijenjena imena.

Gore prikazana slika rezultat je istraživanja (Marović, 2009) kojemu je glavni cilj bio utvrditi mogu li se predškolska djeca kroz obradu rodno stereotipne priče potaknuti na osvješćivanje rodni stereotipa (razumijevanje rodnog stereotipa, uočavanje i razumijevanje svojih rodni stereotipa) i njihovu promjenu. Istraživanje je bilo strukturirano u tri faze. Prva je faza bila posvećena osmišljavanju istraživačkih postupaka i konstrukciji istraživačkih instrumenata. U drugoj se faazi uz pomoć liste od 10 zanimanja formirao uzorak predškolske djece koja su zanimanjima pridavala najviše rodno isključivih oznaka, a u trećoj je uvedena rodno stereotipna priča. Cilj treće faze bio je utvrditi mogu li djeca koja su imala najviše rodno isključivih oznaka za zanimanja promijeniti svoje stavove, svoje rodne stereotipe. Postupak se sastojao od čitanja priče, zatim analize prema problemski usmjerenom intervjuu te je na kraju svakom djetetu ponuđeno da ispriča svoju verziju priče. Postupak je proveden na uzorku od 8 djece od kojih je troje osvijestilo i promijenilo svoje rodne stereotipe, dvoje ih je osvijestilo, ali ih nije promijenilo te kod troje djece nije uočen nikakav pomak (Marović, 2009). Drugo istraživanje (Verner i Snyder, 1966) je pokazalo da djeca starosti 30 – 40 mjeseci najčešće igračke i aktivnosti biraju po onome što žele, a ne onome što je prikladno njihovom spolu. Djeca u starosti od 2.5 do 5 godina to rade malo rjeđe, dok djeca od 7 do 11 godina 99% puta biraju igračku ili aktivnost koja je namijenjena njihovom spolu. Ovakvi rezultati istraživanja govore nam da je moguće da su spolne predrasude većim djelom naučene te da su pod utjecajem okoline, stoga odgojitelji koji s djecom provode katkad i više vremena nego njihovi roditelji moraju raditi na tome da djecu uče međusobnom poštivanju različitosti i uvažavanju. Svakodnevne situacije u dječjem vrtiću tome daju nebrojeno mnogo prilika. „Obrasci hrvatske kulture, koja njeguje tradicionalnu podjelu poslova i uloga po rodu, prenose se generacijama i iluzorno je očekivati da će se lako (tek jednom pričom) izmijeniti. Ali težiti međusobnom poštovanju i ravnoteži odnosa među rodovima, pritom čineći male korake, svakako je poželjno“ (Marović, 2009, 23).

4.2. Dječja mišljenja o kršenju spolno prihvatljivog ponašanja

Neki istraživači tvrde da razlike u prosocijalnom ponašanju nisu vidljive u predškolskoj dobi, dok drugi ističu da postoji značajna razlika među spolovima već tada kad se radi o prosocijalnom ponašanju. Djevojčicama se pripisuje mnogo više brige za druge nego dječacima. Ova razlika u ranoj dobi uglavnom se objašnjava spolnim stereotipima koje djeca usvajaju u svojoj okolini (Doescher i Sugawara, 1990).

S druge strane, postoje razlike i u devijantnom ponašanju kod djece. Neka istraživanja pokazuju kako su dječaci češće osuđivani za devijantno ponašanje od djevojčica, samo zato što su muškog spola. Provedeno je istraživanje (Blakemore, Russ i Russ, 1997) među djecom od 3 do 7 godina. Ispitivači su pokušali mjeriti dječje znanje o aktivnostima, ponašanjima, kršenjima tradicionalnih, moralnih normi i dječjim stavovima o drugima koji to čine. Postavljene su sljedeće hipoteze: 1. Znanje o prikladnosti moralnog i socijalnog ponašanja jednog i drugog spola povećat će se od 3 do 7 godine

2. Mogućnost drugog spola da se uključi u aktivnosti prvog će se također povećati

3. Dječake će češće osuđivati za kršenje spolno prihvatljivog ponašanja, nego djevojčice.

Ispitivana su dječja mišljenja o pojedinim lošim ponašanjima (krađa novca, udaranje nekoga, jedenje prstima...), također i o aktivnostima neuobičajenima za određen spol (djevojčica igra nogomet, igra se s autićima, dječak kao frizer, dječak se igra s užetom za preskakanje...). Istraživači su svojim rezultatima dokazali prvu tezu, dok za drugu nije bilo kako su pretpostavili. Kada se radilo o spolno povezanim predmetima, djevojčice su bile sklonije vjerovati da se može prijeći spolna barijera kada su prikazivane djevojčice obučene kao dječaci, ili dječaci kao djevojčice. Također, dokazana je i treća hipoteza. Dječaci na slikama su češće osuđivani kada su radili nešto što bi trebale raditi djevojčice, a pogotovo kada su dječaci na slikama imali dugačku kosu.

Istraživanje je pokazalo da djeca imaju izražene predrasude o tome kakva kršenja spolno prihvatljivog ponašanja nisu nikako poželjna. Istraživači navode da, i djevojčice, i dječaci prihvatljivijim smatraju muškobanjasto ponašanje i izgled kod djevojčica nego što je to ženskasto ponašanje kod dječaka (Blakemore, Russ i Russ L, 1997).

4.3. Vjerovanja predškolske djece o razlici u akademskim postignućima

Mnogo je raznih dokaza koji pokazuju da djeca od najranije dobi imaju različita očekivanja o ponašanju, interesima, odjeći, igračkama i igrama za oba spola. Neka istraživanja su pokazala da djeca već od druge godine pokazuju iznenađenje i neodobravanje kada se lik ili osoba ne ponaša u skladu sa svojim spolom. Djeca rane predškolske dobi imaju različita očekivanja o postignućima u nekim akademskim područjima. Tako se pokazalo da dječaci očekuju visoke rezultate kada se radi o matematičkim ili fizičkim sposobnostima, dok djevojčice očekuju da će postići visoke rezultate u jezičnim i umjetničkim aktivnostima (Del Rio, i Strasser, 2013). Na temelju gore napisanog provedeno je istraživanje u Latinskoj Americi. Postavili su 3 sljedeće pretpostavke: 1. Dječaci i djevojčice u dobi od 5 godina očekivat će da dječaci vole više matematičke zadatke nego jezične i obrnuto. 2. Djevojčice će očekivati da dječaci postižu bolje rezultate u matematičkim zadacima, nego jezičnim. 3. Djevojčice i dječaci će očekivati da su dječacima teži jezični zadatci, a djevojčicama matematički. Ispitanici su bili djeca od 4 do 6 godina. Metoda prikupljanja podataka bila je intervju koji su provodili studenti psihologije. Prvo su utvrdili da djeca razumiju sustav ocjenjivanja te su im pokazali matematičku i jezičnu listu zadataka. Na kraju su djeci pokazane dvije slike, slika djevojčice i slika dječaka koje je pratilo 6 pitanja (što voli osoba na slici ili u čemu je bolji) (Del Rio i Strasser, 2013).

Analizirajući dobivene podatke, zaključili su da rezultati podržavaju njihove hipoteze, tj. da djeca u dobi od 5 i 6 godina već imaju stereotipne stavove o muškim i ženskim akademskim postignućima. Kada su djeca pitana za sklonosti i viša postignuća, i jezik i matematika bili su podjednako zastupljeni kad se radilo o dječaku, no jezik je češće biran kao preferenca kad se radilo o djevojčici. Ovi rezultati upućuju da čileanska djeca već od vrtića očekuju drugačije akademske sposobnosti za muške i ženske (Del Rio i Strasser 2013).

5. ULOGA ODGOJITELJA

U kurikulumu odgoja i obrazovanja za promicanje ravnopravnosti spolova jasno je određeno na kojim područjima učitelji i odgojitelji trebaju raditi te koje kompetencije i znanja trebaju razvijati kod djece.

Važno je da djeca razviju sigurnost i pouzdanje u osobne sposobnosti i identitet, da razlikuju i uvažavaju rodno – spolne uloge te da se ravnopravno uključuju u sve životne aktivnosti, bile one spolno tipizirane muškarcima ili ženama. Također je važno da učitelji i odgojitelji na djecu prenesu određena znanja koja će im pomoći da se bez straha od osude okoline pridruže različitim aktivnostima. Treba im se objasniti da podjela na muške i ženske poslove nije važna te ih učiti da koriste pravilne izraze zanimanja za rod (učitelj – učiteljica, doktor – doktorica). Odgojitelji na djecu trebaju prenositi osjećaj tolerancije, zagovaranje i zastupanje ravnopravnosti spolova i jačanje prava i odgovornosti za dobrobit svih. Djevojčice i dječaci trebaju jednako sudjelovati u aktivnostima bile one „primjerene“ muškom ili ženskom spolu te uvažavati i prihvaćati spolne razlike bez stereotipa.

Cilj Modula za razvoj ravnopravnosti spolova je da se kroz teme vezane za pitanja ravnopravnosti spolova sustavno i planski provode aktivnosti počevši od predškolskog odgoja pa nadalje te da se djeca oba pola pripreme za aktivno i ravnopravno sudjelovanje na svim područjima života (Romić, Rakonca, Jelavić i Horvat, 2015). „Prema modulu za razvoj ravnopravnosti spolova u radu s djecom promiču se nediskriminacijska znanja o ženama i muškarcima, uklanjanje neravnopravnosti spolova i rodnih stereotipa, uči se mirotvorna komunikacija te sprečavanje nasilja nad ženama, odnosno muškarcima“ (Romić, Rakonca, Jelavić i Horvat, 2015).

Odgojitelji katkad provode više vremena s djecom nego roditelji. Zbog toga bi oni trebali obratiti posebnu pažnju na svoje ponašanje i kakve poruke odašilju djeci. Odgojitelji trebaju osvijestiti svoje stavove, očekivanja i reakcije u vezi s emocijama i ponašanjem djece različitog spola, preispitati sami sebe kako se ponašaju prema djevojčicama, a kako prema dječacima. Trebali bi voditi računa da igračke ili centre aktivnosti ne dijele na one namijenjene djevojčicama ili dječacima, poticati djecu da se igraju s igračkama uobičajenijima za suprotan spol. O obiteljskom životu treba razgovarati bez stereotipa, npr. Koji auto ima mama? Kuha li tata ukusno? Pri glumi bi trebali dodjeljivati nestereotipne uloge, djevojčica kao neustrašivi lav, a dječak u ulozi plašljivog patuljka. Također, čitanje

nestereotipnih slikovnica može dovesti do smanjenja stereotipnog ponašanja kod djece. Odgojiteljska uloga je jako važna u životu djeteta i zato je važno da oni budu otvoreni i bez predrasuda. Treba se omogućiti djeci izražavanje emocija – osobito tuge i straha kod dječaka, a ne ih hrabriti guranjem u rodnu ulogu. Potrebno je poticati razvoj cjelovite osobnosti djeteta, neovisno o njegovom spolu (Belamarić, 2009).

6. ZAKLJUČAK

Pregledom istraživanja i radova na temu dječjih stavova i ponašanja, koja su u vezi sa spolnim stereotipima, vidi se kako djeca uglavnom reagiraju u skladu sa svojim spolnim ulogama. Igraju se igračkama namijenjenim njihovom spolu. Što je tome razlog, nije utvrđeno. Neki psiholozi tvrde da je uvjetovano biološki, neki okolinski, no većina njih se slaže da i biološki i okolinski utjecaji imaju važnosti pri oblikovanju dječjeg mišljenja.

Na roditeljima i odgojiteljima je da pokušaju djetetu omogućiti da se izražava slobodno, bez obzira na to što društvene norme propisuju. Vremena su se uvelike promijenila. Žene su nerijetko liječnice, inženjerke, policajke, a muškarci frizeri, učitelji, medicinski tehničari. Također, sve je više rastava braka, djeca žive u jednoroditeljskim obiteljima. Djecu treba učiti da izgrade vlastite stavove te ih svakodnevno učiti ravnopravnosti spolova i uvažavanju. Treba ih pustiti da se igraju onog što žele, oblače kako žele i pokazati im da kada odrastu mogu biti što žele bez osude okoline. Djeca uče opažanjem svojih idola koji su najčešće osobe u njihovoj blizini te zbog toga svi trebamo preispitati svoje stavove, riješiti se stereotipa te prenositi to na buduće naraštaje.

7. LITERATURA

1. Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: MATE, d.o.o.
2. Belamarić, J. (2009). Ružičasto i plavo: Rodno osviješten odgoj u dječjem vrtiću. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 67(58), 14-17.
3. Blakemore, J. E., Russ O., Russ L. S. (1997). Preschool Children's Attitudes about Deviations from Gender-Role Behaviors. *Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development*, 3 – 43.
4. Del Rio, M. F., Strasser K. (2013). Preschool children's beliefs about gender differences in academic skills. *Sex roles*, 68(3/4), 231 – 238.
5. Doescher, S. M., Sugawara, A. I (1990). Sex Role Flexibility and Prosocial Behavior Among Preschool Children. *Sex Roles*, 22(1/2), 111-123.
6. Goble, P., Martin, C. L., Hanish, L. D., Fabes, R., A. (2012). Children's Gender-Typed Activity Choices Across Preschool Social Contexts. *Sex Roles*, 67(7/8). 435-451.
7. Lubina, T., Brkić Klimpak, I. (2014). Rodni stereotipi: Objektivizacija žensko lika u medijima. *Pravni vjesnik: Časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku*. 30(2), 231 – 232.
8. Marović, Z. (2009). Ne smiješ plakati, ti si dječak. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 15(58). 18-23.
9. Pennington, D. C. (1997). *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
10. Romić, S., Rakonca, D., Jelavić, Ž., Horvat, R. (2015). *Građanski odgoj i obrazovanje: Modul odgoja i obrazovanja za promicanje ravnopravnosti spolova*. Agencija za odgoj i obrazovanje.
11. Stein, R., Blanchard, F.F., Hertzog, C. (2002). The effects of age-stereotype priming on the memory performance of older adults. *Experimental Aging Research*, 28. 169-181.
12. Šlogar, D. (2013). Psihološki kutak – predrasude. Preuzeto 6.7.2016. s adrese http://www.hsuir.hr/vijesti/psiholoski_kutak___predrasude
13. Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (2005). *Dječja psihologija: moderna znanost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

14. Vener, A. M., Snyder C. A. (1966). The Preschool Child's Awareness and Anticipation of Adult Sex-Roles. *Sociometry*, 29(2). 159-168.